

Димитър Цухлев (1864 - 1932)

Учител във видинската гимназия и авторитетен историограф, автор на над 50 литературни и научни трудове, сред които се открояват "Историята на българската църква" и Историята на града Видин и неговата област", подарени на Видинската община. Неговият, живот е верига от тежки изпитания и лишения във вярна служба на народа и истината по пътя към националното възраждане и обновление.

150 години от рождението на ДИМИТЪР ЦУХЛЕВ

Нося името на дядо си по бащина линия - Димитър, но за него нищо не помня, понеже той много години преди мене се е споминал..., бил голям шегобиец, занимавал се със земеделие и бил човек средно заможен..., за баба си нищо не помня, но неоспорим факт бе, че те са били коренни жители на тогавашното село, а днес град, Лясковец. Дядо ми имал трима синове: Костадин, Йорго и Никола -баща ми...

Баща ми Никола Димитров се оженил млад за момата Кераца, дъщеря на Йорго Кьорчев, заможен чорбаджия от махалата Чертовец като дал за нея зестра в пари. Майка ми беше също безграмотна, но проникната от същите ученолюбиви пориви, както и баща ми; отличаваше се със своята набожност и благ характер, със своята упоритост в труда - полски и домашен и стегнатост в отношенията към децата си. Не я видях нито веднъж да стои празна, освен рядко в празници в приказки със съседки...

Бог ги надарил с първороден син, когото кръстили Йорго (Георги) на дядо му по майка

и брата си Йорго. След две години се родил втори син, който починал при раждането; на 24 декември (през нощта) в 1864 г. съм се родил аз и съм бил кръстен Димитър -на дядо си по баща; после 2-3 години им се родила дъщеря, която кръстили Мария; след други 2-3 години им се родила втора дъщеря, която кръстили Пауна, и след нея им се родил син, когото кръстили Костадин - на името на брата си Костадин - всичко шест деца, от които едно починало, а петте и до днес Бог запазва живи. Баща си малко познавах, защото той прекарваше повечето време в чужбина, като градинар в Румъния; но се отличаваше със своя кротък и миролюбив характер. Не помня да съм го видял някога сърдит или гневен спрямо домочадието си. Винаги извънредно трудолюбив: и зиме, когато си идваше от градина, той не пропуска-ше ден без работа или на нива, или подготвяше място за лозе, или в гора за дърва. Всичкото отглеждане и възпитание на децата той предоставяше на майка ми. Той се прости с този живот на 46-47-годишната си възраст, като остави пет малолетни деца. Това последва през 1878 г. през месец юни в град Севлиево, където той работеше под наем зеленчукова градина. Съобщи се от Севлиево, че баща ми бил убит от кон и погребан в севлиевските гробища. Горката ми майка беше подкосена от това известие. Тя отиде в Севлиево, за да види гроба му и прибере що е останало, но се върна съвършено сломена. Оказа се, че са останали и малки дългове от 1500-2000 лева. Изплащането на тези дългове и по-нататъшното отглеждане на малолетните деца остана изключително на нейните грижи. И майка ми напълно схвана това и ясно разбра своя висок дълг. Тя удвои и утрои своя труд към ниви и лозя, като не изпусчаше случая и на чужда работа да иде. Трудностите, които се изпречиха в живота ѝ, наложиха да прекрати временно образованието на големия брат Георги и да го даде на работа; те я заставиха да не даде образование и на двете ми сестри Мария и Пауна, като последната по едно време даде на слугуване при своя братовчед адвоката Петър Кьорчев.

// Моите детски години и първоначално възпитание и образование протекоха в най-бурната епоха от църковните и революционни борби, в които и Лясковец бе взел живо участие. Тук отрано в петте ни монументални махленски църкви лясковчени бяха изхвърлили гръцкото богослужение и въвели славянското. Тук имаше и въстаническо гнездо начело с дядо Димо Вълчев, Марин Цанзаров, Георги Слабаков, Стойчо Куркьов и др., които зорко следяха местните чорбаджии, като премахнаха и едного от тях, именно Васил Козлев за неговото шпионство и радетелство на турските власти. За това беше обесен и юнакът Стойчо Куркьов от турското правителство в Търново и погребан в Лясковец. Тези въстаници бяха в живо общение и със Ст. Стамболов, който неведнъж се е крил от турски преследвания из Лясковец. Лясковчени бяха обърнали и особено внимание на училищното си дело. При всяка църква те бяха отворили и училище, а при "Св. Никола" (на "Пазаракия") - и класно. Аз бях даден на обучение в училището при "Св. Димитър", където учител беше Петър Кьорчев. В него престоях 2-3 години, след което бях преместен в класното училище, в което бяха учители Петър Караминчев и Дончо Попов, свършили гимназия в гр. Николаев (Русия). През 187778 г. наново преместен в училището при "Св. Димитър", в което бяха открити и класове, ръководени от учителя Цончо Бонев, свършил богословското училище при Пет-ро-Павловския манастир край Лясковец.

През лятото на 1877 г. се освободи от турското робство Лясковец. Един казашки ескадрон премина през него и зае града... Голяма беше радостта на лясковчени.

През месец май или юни на следващата 1878 г., когато току-що бях свършил с отличен успех класното училище при църквата "Св. Димитър", се получи в общината писмо от Св. Търновска митрополия, която поканваше общината да избере някое способно момче за стипендиант за новооткритата Духовна семинария при Петро-Павловския манастир над Лясковец. Общината избра мен за такъв и в септември 1878 г. аз вече бях ученик в тази семинария на държавни разноски.

Семинарията свърших с отличен успех в юни 1884 г.

Възпоменания за тази семинария, която впоследствие бе преместена в Самоков, а от него - в София, са неизгладими. Посред хубавата разкошна природа, заобиколена от гори и построена на самия край на Петропавловското възвишение, от което се гледа целият Лясковец и всичката живописна долина на река Янтра, семинарията поддържаше в своите възпитаници винаги дух бодър, стремление към хубавото и възвишеното, към неуморен труд и прилежание...

През месец август 1884 г. поисках назначение за учител от Лясковската община, но то не стана, понеже ми дадоха 2000 лв годишна заплата. След това заминах за Пловдив, където поисках от директора на Просветата учителско място. Но докато чаках отговор, срещнах се с книжаря Д. В. Манчев, който взе живо участие за настаняването ми. Той обаче настоя да замина в Св. Екзархия в Цариград и да служа в Македония, където имало голяма нужда от учители. Написа ми препоръчителни писма до Св. Екзархия и към края на месец август заминах за Цариград. В Св. Екзархия бях приет благосклонно и екзархическият протосингел Методи Кусевич, впоследствие Старозагорски митрополит, а сега покоен, ми обеща, че ще бъда назначен. Постоях около неделя и от Св. Екзархия почнаха да ме улесняват и парично. Предаде ми се назначението за Солунската гимназия и след един ден с парахода от компанията "фрейсине" заминах за Солун. Чудни ми се видяха Мраморното море, Дарданелите, Бялото море по своята тихост и прозрачност. В парахода се запознах и с някои македонци, които отиваха също за Солун. Те ми дадоха и упътвания на кой хан или хотел да се установя. Пристигнах в Солун през деня. Направи ми силно впечатление, че хамалите в пристанището говореха на български и турски и един от тях ме отведе на български хан. На сутринта се представих на директора на гимназията Г. Кандиларов. И така станах учител при Солунската гимназия "Св. св. Кирил и Методий".

Гимназията имаше свое собствено здание с обширен двор, заобиколен с високи и яки зидове, а вратите се пазеха от гавази. На първо време се извършиха изисканите формалности - да се легализира моето положение на учител пред турските власти...

Даде ми се да преподавам български език в долните класове и естествена история в I клас... Гимназията се ползваше с голямо реноме в обществото и намираще се под защитата на руския консул. Това се дължеше на нейния образцов ред и дисциплина...

В 1885 г. гимназията на 11 май (стар стил) празнува своя патронски празник и хилядо-годишнината на първоучителите Методий и Кирил. Импозантно бе това празненство. В гимназията бе се стекъл хиляден народ; присъстваха и чуждите представители, и солунският валия... Това беше тържество не толкова на гимназията,

колкото на народното обединение, което ясно бликаше в силно проявеното народно самосъзнание, че светите Кирил и Методий са общи учители на целия народ, творци на неговия дух и народни идеали... След свършване на учебната година и акта на гимназията на свети Петър и Павел, който стана при същите тържества, както и на 11 май, аз си дадох оставката от учителство, за да отида да следвам висшите си науки в Русия по славянска филология.

Ваканционното време на 1885 г. прекарах в пътуване по Св. Гора, като посетих всичките руски и български манастири: "Св. Пантелеймон", "Зограф", "Хилендар", "Ватопед", "Св. Андрей", "Св. Богородица" и др. Главното ми внимание в това пътуване беше насочено в преследването и изучаването на техните библиотеки и старини, особено в "Зограф" и "Хилендар"... В тези манастири за пръв път съзря в мен идеята да напиша "Историята на българската църква" и аз захванах усилено да събирам нейните паметници...

От това пътуване на Атон останах много доволен. Запознах се с много видни монаси, които имаха познанства с руски професори, които преди мене посещавали Атон за научни изследвания. Те ми дадоха писма и подаръци до тези професори, когато научиха, че аз скоро отивам в Русия и с това много улесниха моето следване в тази страна. Неизгладими ще останат в паметта ми и сърдечните гостоприемства, оказани ми в тези манастири.

През втората половина на август с параход отпътувах за Цариград... Там се видях с Негово блаженство Екзарх Йосиф и главния секретар на Екзархията Атанас Шопов...

Главният секретар на Екзархията Атанас Шопов, при известието, че отивам да следвам по славянска филология в университета при Марин Дринов, ме задължи да предам на г-н Дринов неговите най-сърдечни поздравии и му написа писмо, в което между другото ме препоръчваше за бъдещ негов студент...

В Одеса посетих университета, където разпитах за условията, при които може да се изучава славянска филология... Яви се в мене известно колебание - в Одеса или Харков? Това колебание се реши от друг един въпрос - въпросът за моята издръжка, понеже бях беден и смятах да диря руска стипендия. При Дринов, наш човек, ще може по-лесно да се настаня и реших да замина за Харков.

Там се срещнах с г-н М. Дринов в неговата собствена къща... Г-н Дринов беше твърде радостен, когато се научи, че ида от Солун и Цариград и ме отрупа с въпроси за Екзарха, Шопов, Македония и нейното учебно дело...

За моето следване в Харковския университет Дринов се възпротиви, като ми заяви, че най-добре ще бъде, ако постъпя в Петербургската духовна академия, защото: "... там лесно бих получил и стипендия, което в Харков е твърде трудно". Съвета на г-н Дринов напълно възприех и след един ден заминах за Петроград. В Петроград... дадох заявление да бъда приет в Академията. Приеха ме, но с приеман изпит по някои предмети, на еднакви условия с руските студенти... Изпита издържах и бях приет за

редовен студент, а по настояването на М. Дринов - и за стипендиант на Руския Св. синод. Записах се на словесно-философския отдел... Заредиха се студентските занятия и години. Те бяха монотонни и съпроводени с лишения и трудности... Станах любим приятел на професор Иван Савич Палмов,... който ме заведе и запозна и с Петроградското Славянско благотворително дружество, където се получаваше в. "Свобода", който се пълнеше с остри и цинични статии против Русия и цар Александър III. За забелязване е, че в членовете на дружеството владееше голяма търпимост към това антируско държане на българския официоз.

Всички съжеляваха, че България не схваща, че най-верният ѝ покровител е Русия, като впрочем изказваха и увереност, че това ѝ подхлъзване в "немските води" е временно и непременно ще настъпи отрезвяване.

Моето учение в Петроград се продължи с прекъсване до 1889 г., като учителствах от 25 септември 1887 г. до 1 септември 1888 г. в Сливенското петокласно училище и Самоковската духовна семинария от 1 септември 1888 г. до 1 септември 1889 г... От септември до 6 октомври 1889 г. прекарах в Петроград и държах установените в Духовната академия изпити. След това бях назначен за учител пак при Самоковската духовна семинария...

Особено усилено работих над съставянето на записки по история на българската църква.

На 26 октомври същата година Богугодно беше да се венчая с госпожица Евгения Иванова Степанова, родена на 5 декември (18 дек.) 1868 г. в Одеса... Тя беше свършила гимназия в Одеса и беше се записала в Петроград за акушерски курсове, които не довърши. С нея за пръв път се запознах през август 1889 г. в Одеса и още повече се сблизих в Петроград...

През юли и август 1890 г. отбивах в София в VI полк военната си повинност, а на 1 септември 1890 г. бях преместен за учител при Търновската гимназия "Св. Кирил". На 12 август 1890 г. (ст. стил) се роди първият ми син Никола, който сетне свърши шести клас на Видинската гимназия и зъболекарски курс в Киев, където и се ожени за Мария Крижиновска, а на 13 септември 1916 г. бе убит от английска граната..., като остави жена и две деца - Лидия и Евгения, на 2 и 1/2 години...

От Търново бях преместен в Русе на сами ден 1 януари 1892 г. Бележито бе това преместване по своята жестокост - с малко дете и ужасна тежка зима... Тази немилост се дължеше на моите русофилски убеждения, които не се търпяха през време на Стамболовия режим...

В Русенската мъжка гимназия престоях до 1 септември същата година. Тука имах големи неприятности с директора М. Маринов, върл стамболовист и доверено лице на министър Живков...

В Русе на 12 август 1892 г. (ст. стил) се роди вторият ми син Марин...

В Сливен прекарах до 24 април 1897 г... През това време, на 22 август 1896 г. се роди дъщеря ми Елисавета... В Сливен се сблизих с русофилите-съединисти и почнах

деятелно да сътруднича в местния вестник "Сливен", като списвах почти всичките уводни статии и подлистници без подпис или под псевдонима "Целс", а от 24 април нататък до заминаването ми от Сливен поех и всичкото редактиране на вестника и изцяло го списвах... Но това ми сътрудничество и политиканстване не остана неуязвено.

Стамболовистите, против които бе насочен вестникът, почнаха да ме заплашват с уволнение от служба... През април 1897 г. получих покана от д-р К. Стоилов да приема директорския пост на българското училище в Браила и уредя българската колония в този град като твърде важен за износа на храни от България. Без много колебание приех тази покана...

В Браила намерих много българи, организирани в една църковна община със своя църква "Св. св. Кирил и Методий" и непълно първоначално училище. Повечето от тези българи бяха румънски поданици и децата им минаваха за румънци, учили в румънски училища и изобщо в тях не се усещаше никакво национално (българско) проявление. Употребих големи усилия да обединя българите на културно-просветна основа. Създадох училищно и църковно настоятелство, организирах учебното дело, като отворих образцово първоначално мъжко училище с 4 отделения, 2 прогимназиални класа, образцово първоначално девическо училище с 4 отделения и забавачница. Преподаването в тях ставаше на български, а румънски език се изучаваше факултативно от румънски учител и учителка; образувах и читалище. Читалището даде редица литературни-забавителни утра. А училищата постепенно се изпълниха с ученици и ученички, които достигнаха до 170. Този успех и пробуждане на колонията не закъсня да обърне завистливото око и внимание на румънските власти и те почнаха да се взират в живота на училището и да преследват мене, директора му. Първо такова преследване се прояви на втория ден на Великден 1898 г. Тогава училището даде утро, след църковна служба. Още сутринта полицията ме повика в кабинета на директора на полицията и директорът почна да ме разпитва за утрото, като превратно и невярно прочете поканите за утрото, в смисъл, че били насочени против правителството. Но когато му изясних, че подобно нещо няма, а това е едно детско забавление, той сконфузено се извини и ме освободи.

На следващата година, на 20 април (ст. стил), Гергьовден, някой си Георги Недялков от Видин уби с кама в една градинка училищния настоятел Стилян Стефанович в пияно състояние и силно скарване с убития. Това злодеяние нямаше никаква връзка с който и да е учител, но румънските власти не пропуснаха да насочат всичките си стрели против тях.

Още през нощта бяха арестувани двамата български учители в подземие на един участък; търсили и мене да арестуват, но не намерили къщата ми и едва сутринта бях повикан от полицията в участъка, но прокурорът веднага ме освободи; бяха освободени и приятелите. Убиецът бе заловен и съден след две години. Същата година бе убит и някой си Михаиляно в Букурещ от някакви македонци. Това убийство даде повод на румънската полиция за ново преследване на учителите и мене, ако и да няхмахме нищо общо с него. Полицията, съвместно със съдебните власти на два пъти прави обиск в

къщата ми в мое отсъствие, понеже през това време бях в София. А това беше през месец юли 1900 г. Във време на обиска присъствал и прокурора Желязкович, румънизиран българин, който изказал голямо учудване от книгата ми, как ще бъдат прочетени, когато нямамо знаещ български език; но жена ми го освободила от това затруднение, като явила на присъстващите, че сам прокурорът е българин и знае български. Това обаче изявление на жена ми станало причина, че прокурорът още на другия ден бил уволнен, а книгата ми били изпратени в Галац за проучване. След този обиск жена ми се приготвила да се върне в България. Събрала всичката покъщнина, но преди да я опакова повикала един представител от съдебните власти, за да прегледа багажа и присъства при опаковането, за да не ѝ се пречи при заминаването. Властите отказали да сторят това, като ѝ дали обещание, че никой няма да ѝ прави никакво препятствие. И тя си опаковала багажа, но щом на другия ден го отнесла на пристанището и го предала на руската параходна агенция, веднага се явил целият съдебен трибунал, турил ръка на всичкия багаж, а жена ми и децата арестувал и върнал в празната квартира. Докато това ставаше в Браила, на 20 август 1900 г. бях назначен за I ст. учител при Видинското петокласно училище, понеже връщането ми в Браила бе невъзможно поради избухналия конфликт между Румъния и България и тогавашният министър-председател и министър на външните работи бе ми заявил да не отивам поради конфликта, понеже няма кой да ме защити от "румънския бяс". Но току-що пристигнал във Видин се научих за станалото с жена ми в Браила. Веднага телеграфически протестирах пред румънския крал за този вандализъм на браилските власти и поисках застъпничеството му за освобождението и безпрепятственото заминаване на жената и децата ми. Този ми протест подейства и те бяха веднага освободени.

В гр. Браила на 2 април 1898 г. се роди дъщерята София, кръстена от баба ѝ Мара.

Във Видин на 22 ноември 1900 з. се роди третият ми син на име Александър. Тук подраснаха и получиха образование и друзите ми деца:

Никола Д. Цухлев свърши трети кл. и шести клас на м. гимназия, следва една година технически курс за дентист и свърши зъболекарска школа в гр. Киев с диплом от Киевския университет "Св. Владимир" в 1914 г. Там той се ожени за дъщерята на Василий Максимович, Мария; в следващата година издържа изпита си в София за свободна практика. През Световната война бе взет в III телеграфна дружина като младши подофицер, а сетне - преведен за полкови зъболекар на 22 пехотен полк. На 13 септември 1916 г. между 3 и 4 часа след обяд, когато с целия щаб на полка били зад църквата в с. Горна Камила за защита от неприятелски гранати, една английска граната ударила църквата, пробила я и се пукнала тъкмо над тях и ги избила (около 16-18 човека), а сетне - погребан в църковния двор на един ред до църковната стена с доктор майор Райнов в с. Календер, Серски окръг. Той се отличаваше със своя кротък и мирен характер и остави след себе си две деца - Лидия и Евгения.

Марин Д. Цухлев получи първоначално образование в гр. Браила, прогимназиално - във Видин, пети клас - във Видин и Ломското педагогическо училище, средно - във Видин, Русе и Варна (в морското флотско училище). Сетне следва инженерните курсове на д-р Перменов в гр. Киев, които той не завърши без един семестър поради войната. В 1917 г.

той се завърна от Русия, избягал през Австрия, веднага постъпи в Трети Бдински полк, от който след 3-4 месеца бе преместен в школата за запасни офицери в Княжево край София. През април или май 1918 г. той замина отново за Киев, където подир две години бил убит, според както съобщи софийският комунистически вестник "Работнически вестник". Марин Димитриевич се отличаваше със своя буен характер и голяма подвижност.

Елисавета Д. Цухлева получи първоначално, прогимназиално и средно образование във Видин, Разград и пак във Видин. Сред свършване на Видинската девическа гимназия учителства при първоначалните училища в Рабиша, Цар Петрово и Капитановци. Заболя от туберколоза и почина на 24 май сутринта 1918 г. след 40-дневно тежко боледуване. Тя се отличаваше със своята почтеност, скромност и добродушие. Погребана е във Видинските гробища.

София Д. Цухлева получи първоначално и прогимназиално образование във Видин, а средно - във Видин, Разград и пак във Видин и в пети клас заболя от коремен тиф и след тежко боледуване почина на 2 декември 1914 г. Тя е погребана във Видинските гробища и се отличаваше със своята необикновена красота и благ характер.

Александър Д. Цухлев получи първоначално образование във Видин, Орловския южнославянски пансион, а средно - в Киевския кадетски корпус, Волския кадетски корпус и Видинската държавна гимназия, която свърши в 1919 г. и висше - следва в Софийския университет и Свободния университет. Отличава се със своя нервозен характер и упорито своеволие, което е било причина на много неприятности с него. Но най-после свърши Агрономическия факултет, издържа държавния си изпит и стана агроном. Назначиха го ръководител на Гурковското допълнително земеделско училище. Сетне се ожени и му се родиха две деца: Митко и Александър.

Непосредствено след пристигането ми във Видин на 24 август 1900 г., съгласно заповедта на Министерството на народното просвещение под № 11/2 от 22 август 1900 г., постъпих в длъжност I ст. учител при Видинското петокласно девическо училище.

Тогава директор беше покойният сега Илия Стоянов, извънредно добър човек... На 1 септември 1901 г. бях назначен директор на същото училище и такъв останах до 16 септември 1902 г. През зимата на тази година окръжният училищен инспектор П. Кабакчиев ме покани да идем с него в с. Брегово на срещата, която народните учители от околията бяха устроили със сръбските учители от Неготинска околия. Тази среща стана извънредно тържествена и бе пропита с голяма задушевност. Аз държах реч и на дадените обяд и вечеря -тостове, които се посрещнаха с въодушевени аплодисменти. И от сръбска страна се произнесоха речи и тостове. Изтъкна се и дебело се подчерта, че учителите на двете страни трябва да станат пионери и деятелно да работят за сближаването на двата народа.

На 31 август 1903 г. бях преместен за редовен I ст. учител при Видинската мъжка гимназия (Заповед № 2953 / 12. 09. 1903 г.) и с Указ № 6 от 20 януари 1903 г. - утвърден в длъжността I ст. учител. Такъв останах до 31 август 1909 г., когато с писмо № 1886 от

20 април 1909 з. ме причислиха във II клас, а на 1 септември 1909 г. останах за гимназиален учител при Видинската мъжка прогимназия, която се отдели от гимназията (писмо на Дирекцията от 28 май 1909 г.). В прогимназията работата беше по-лека, но се смятахме за морално понижени... Службата в прогимназията се продължи до 19 февруари 1911 г., а с Указ № 99 от 1911 з. бях назначен за второкласен окръжен видински училищен инспектор.

Като училищен инспектор ме завари Балканската война. Бях по ревизия из Видинска околия - в Тимочката долина: в селата Бракевци, където имаше прогимназия, Черноманица, Злокучя и току-що пристигнал в Брегово, при пороен дъжд, крайно уморен, среднощ се извести на населението обява за война с Турция и обща мобилизация. Числях се в запаса на армията и на сутринта побързах да се върна във Видин. Но се оказа, че аз не попадам в мобилизацията и останах на длъжността си инспектор. Това беше най-трудната служба в живота ми. Мобилизацията разстрои цялото учебно дело, понеже по-голямата част от учителите станаха войници, а и останалите по служба учители и учителки бяха оставени с 1/4 заплата - недостатъчна за тяхното препитание. С 1/4 заплата бях оставен и аз, въпреки че работата ми се удвои и утрои. Издадох окръжно, с което подканих учителството, училищните настоятелства, кметовете и населението да събират помощи за бедните войници и семействата им. Изобщо развих неимоверни усилия да се поддържат и функционират училищата и запазят стопанствата им. Тези ми усилия се оцениха от Министерството и то възстанови пълната ми заплата, а със Заповед № 2216 от 27 юни 1912 з. бях назначен от 1 юли същата година в първокласен окръжен училищен инспектор. Но най-тежко положението стана през време на Междусъюзническата война, когато Видин беше обсаден от сърбите.

Мина се войната, но с Указ № 6 от 22 август 1913 г. бях освободен от окръжно инспекторство и назначен за I ст. учител при Разградската мъжка гимназия, поради грубо партизанство на новото правителство, респективно на министъра Панов... Заминах за Разград, като оставих жената и двете си дъщери -ученички, във Видин. В Разград престоях цяла година. Многократно молих Министерството да ме върне във Видин, но безрезултатно...

През месец юли 1914 з. отново поисках да бъда върнат във Видин и Министерството със заповед № 2909 от 2 август 1914 г. ме премести за първостепенен учител при Видинската девическа гимназия "Антим I"... Службата ми в нея беше една от най-тежките.

Още като бях в Разград получих известие, че починал Св. Видинският митрополит Кирил, мой добър и стар приятел. Като епархиален избирател в това време трябваше да взема участие в избирането на нов митрополит. Изказах телеграфически на Епархиалния съвет своите съболезнования за загубата на Епархията. По ваканцията отидох в София да оправя служебната си работа с министър Пешев. За моя изненада той ме прие, покани да седна и ми яви, че получил всичките ми писма и телеграми за връщането ми във Видин, но не можел да направи нищо, а сега решил да ме премести във Видин, като ми яви, че получил писмо и от видинския прокурор, който му съобщавал,

че съм оправдан от всякакви обвинения. Благодарих му и си отидох.

Докато се бавих в София един ден, към 4-5 часа след обяд посетих и Семинарията. Отидох в градината при шадравана. За моя изненада тук заварих Негово Блаженство Екзарх Йосиф, седнал на едно килимче под едно борче, а около него две духовни лица, от които едното бе Неофит, сега Видински митрополит, а тогава чиновник в Св. Синод. С негово Блаженство се познавах отдавна, след приветствието и благословията, заведох разговор по злободневните въпроси. Виждам, че Негово Блаженство е много загрижен и тази загриженост скоро се изясни. Той с натъжен глас каза, че вече се наченала Европейската война. Изказа страх и за България, че не ще може да остане неутрална и както изглежда ще бъде въввлечена с централните сили и против Русия. Това ще бъде най-голямо нещастие за страната и народа ни; изказа и съмнение, че и Русия не е готова за тази страшна война, след като води война с Япония и преживя големите вътрешни размирици.

След това разговорът премина за овдовялата Видинска епархия. Като епархиален съветник, запитях Негово Блаженство, кого мисли за най-подходящ кандидат за бъдещ Видински митрополит. В отговор той ме изгледа и посочи с ръка на епископ Неофит, като прибави, че "той е мой човек и имам дълг да бъде настанен на някоя митрополитска катедра".

Обещах на Негово Блаженство да направя всичко за избирането на Неофит, който и според моето схващане е най-подходящият и достоен кандидат за нашата епархия, която е останала много назад във всяко отношение.

Сбогувах се и се разделих, след надлежното благословение, с Негово Блаженство.

Във Видин заварих пълна агитация за избор на митрополит. Светият синод бе определил четирима кандидати: епископите Варлаам, Макари и Неофит. Правителството на Радославов агитираше за еп. Макари чрез окръжния управител Димитров и др., но аз и приятелите бяхме за еп. Неофит. Това ми създаде не малко неприятности. Веднъж окръжният управител ме срещна и ми каза, че "ако настоявате за Неофит, ще бъдете прогонени от Видин...". Отговорих му, че "За Видинската епархия най-подходящ е Неофит". И от София получих две писма от епископ Стефан, който настояваше от свое и от името на екзарха за Неофит и ми явяваше, че оттегля за него и своята кандидатура...

Изборът стана на 12 октомври 1914 г. в Св. Митрополия под председателството на св. Врачанския митрополит Климент. Епископ Неофит получи абсолютно болшинство, а епископ Варлаам - 15 гласа...

Когато Митрополит Неофит пристигна във Видин, пред хиляден народ на пристанището, аз от името на Епархиалния съвет с обширна реч го приветствах с добре дошъл в богоспасяемия Видин. В тази реч подчертах волята на избирателите, че той трябва да въдвори пълна хармония между църквата и училището и с общи усилия да се издигне епархията в интелектуално и морално-религиозно отношение; да се построят храмове из селата и се поведе усилена работа за издигане на националното съзнание в

населението...

През 1915 г. на 1 октомври България влезе в световната война. Тогава във Видин стана едно голямо събитие. Вечерта около 6-7 часа пристигна във Видин цар Фердинанд с голяма свита на 2-3 автомобила и отседна в кафенето на хотел "Нептун". Той беше твърде разположен и във весело настроение. В свитата му беше и министър-председателят Радославов. Времето бе влажно и студено. Царят и Радославов се ръкуваха с всичките няколко посетители в кафенето, между които и със скромната ми личност, понеже бях познат и с двамата. Царят се държеше с видимо разположение към Радославов, което явно се виждаше от проявените му действия и жестикулации. Те седнаха наред в кафенето и им бе поднесен чай. Чакаха някого. И действително към 7,30-8,00 часа на пристанището пристигна един малък параход. Угаси се и всичкото осветление на пристанището. И цар Фердинанд, придружен от Радославов и още 1-2 души от свитата, отиде на парахода, където се бави около половин час и се върна пак в кафенето. В това време се срещнах с Радославов и го запитах: "По какъв случай идвате и с кого се срещате на парахода? - Свърши се, подписа се нашето участие с Германия във войната и скоро ще чуете гърмежите на топовете. Как народът посреща предстоящата ни война със Сърбия?" Отговорих му, че не добре. "Преди 3-4 дни, когато се извърши молебен при заминаването на Видинския гарнизон за сръбската граница, след речта на Митрополит Неофит и напътстването му да се освободят братята ни, войските бяха много умърлушени и не скриваха своите нежелания от нова война; не симпатизира на войната и населението, което се чувства още уморено от миналата война" - отговорих на г-н Радославов. Но той прибави: "Нищо, народът ще се помири, щом заечат топовете и замирише на барут". Сред 10-12 минути царят със свитата си замина към Белоградчик, а след час се чува първите топовни гърмежи със сърбите. Така се начена войната и с България. За забелязване е, че преди 2-3 недели, ние видинчани, след победите на руските войски в Карпатите, бяхме извършили във видинската катедрала тържествен молебен и панихида за успеха на руското оръжие и паднали войници. Това имаше дълбок смисъл и подсказваше как ще се свърши тази война.

Последва обявяването война и на Румъния. Тогава положението на Видин стана тежко и опасно за живеене, понеже се започна бомбардиране между града и съседния Калафат.

Неприятелските снаряди падаха из града. Училищата се затвориха и мнозина напуснаха временно града. Последва и разместване на учителите в други незасегнати от войната места. И мен преместиха, но с особена молба се отмени това местене и аз останах във Видин. Това оставане се дължи на убиването на сина ми Никола...

Положението във Видин около това време ставаше от ден на ден по-стеснително: храна (хляб и др. продукти) липсваше; също и месо - животът поскъпна. Хлябът стана съвсем лош, като премесен с царевича и кокуляшки от нея. Вкъщи не можахме да държим нито свинска мас, нито кукуруз за отглеждане на прасе, понеже иззимателни команди обикаляха къщите и задигаха всичко. Въведоха се купонни продоволствени книжки за всичко, но и с тях трудно можеше да се получи нещо. Не можахме да си направим нито

дрехи, нито обуца. При това германците обираха всичко; колетите по 5-6 килограма със стотици всекидневно се изпращаха в Германия, когато ние гладувахме.

Интересни събития се развиха около това време. Румънският кмет от Калафат или неговият помощник, дойдоха във Видин и съобщиха, че румънските военни и власти са напуснали града и поканиха нашите военни да заемат града, запазят гражданите и имотите им. Комендантът в това време Райнов веднага замина с войсково отделение и завзе Калафат. Но вместо да запази реда, честта и имота на града, както налагаха военните задължения и добри съседски отношения, той позволи разграбването му. Започна се един нечуван грабеж. Тълпи от Видин и селата плъзнаха за грабеж, който извършиха и самите управници. Пристанището и съседните крайбрежия се изпълниха с плячка. Не бяха пощадени счупени чинове из училищата, табли и дори дюшметата. Къщи и учреждения във Видин се изпълниха с мека и комфортна мебел. Всичко се изнасяше и разбиваше - Калафат бе поголовно плячкосан.

На това безсрамно плячкосване туриха край най-послед германците, които изпъдиха българските власти. С това се нанесе чувствителен удар на престижа на нашата армия, която юначно се биеше на южния фронт и се нанесе покруса на добрите съседски отношения, понеже Калафат през 1913 г. явно съчувстваше на Видин.

Мина тази срамна буря, която остави само позор. За чест на Видин трябва да спомена, че видинското училищно настоятелство и общинско управление отказаха да приемат крадени вещи... Но животът стана по-тежък и несносен: нямаше храна, облекло и обувки...

1919-1920 г. минаха в тревоги, причинени от дружбашкото управление, когато за директори на гимназията бяха назначени изпитани дружбаши, а един от тях и с прогимназиално второкласно образование. Този последният личен неприятел бе донесъл най-клеветнически доноси в Министерството, че съм се бъркал непристойно във време на трудовата повинност с ученичките и Министерството без да провери този мръсен донос, за моя изненада, в края на учебната година ме премести в Бяла Слатина. Но веднага с телеграма протестирах за този донос, направен от един неграмотник с "клицарско образование", който мисли, че "с печата може да прокарва цинични лъжи" и поисках отмяна на местенето. Министерството отмени преместването, като в същото време отне директорството на клеветника.

На 19 февруари 1922 г. бях командирован в с. Неговановци да произведа общински избор...

Подадох заявения с кандидатски листи две партии: радикали и дружбаши. До обяд гласуването отиде мирно, но към 3 часа в бюрото нахлу една пияна тълпица дружбаши, за да задигнат заявлението на радикалната партия. Тези пияници ме хванаха, повалиха на една маса, разтършуваха джобовете ми и като задигнаха някои мои книжа и ги скъсаха на парчета, блъснаха от масата избирателната кутия и си излязоха. А на двора продължаваха да стрелят. През всичкото това време полицията не взе никакви мерки за отстранение на злосторниците, нито слушаше моите заповеди. По едно време пристигна общинският патрул, който отстрани побойниците и изборът продължи и

свърши благополучно. Но за станалото съставих надлежния акт. Окръжният съд анкетира избора, намери го редовен и го утвърди, а размириците подведе под съд. Съдебният следовател им определи гаранция за неотклонение.

Но този до висша степен справедлив жест на Окръжния съд възбуди още повече омразата на дружбащите и след това се почнаха интриги и клевети против мен в Министерството на народното просвещение. Тези клевети и интриги се дирижираха от окръжния инспектор М. Маринов, продажен тип на дружбащината. Министерството натоварило него да разследва тези интриги и той, за лице, ходил в с. Неговановци за следствие. Тук сковал своя следствен протокол и поверително го изпратил на министър Омарчевски...

На 3 май министър Омарчевски дойде във Видин, а на 4 май той отиде в Неговановци... Дружбащите му дали банкет и когато Омарчевски се напил, както обикновено това той винаги правеше, дружбащите го запитали:

- Нас ни дадоха под съд, а още ли ще държиш на служба Цухлев? Омарчевски им дал обещание, че "сега ще го уволня". И действително изпълнил обещанието си. Същият ден заминал за Ново село, по пътя срещнал учениците от мъжката гимназия в крайно пияно състояние и щом пристигнал в селото дал телеграма до директора на девическата гимназия, че "Цухлев се уволнява в интереса на службата"

...Протестирах в Министерството за незаконното ми уволнение и поисках да се възстанови длъжността ми... Написах и лично писмо на Омарчевски, като стар колега и познат във Видин, където неведнъж е пил и ял в дома ми...

Автобиографията е от личния фонд на Д. Цухлев -Национална библиотека "Св. св. Кирил и Методий", БИА. Публикува се (със съкращения) за първи път.

Вестник ВИДИН Брой 90 (2220) • 18-21 декември 2014 г. • ЧЕТВЪРТЪК